

HORVÁTH CIPRIÁN

Kora Árpád-kori temető a szombathelyi Kisfaludy Sándor utcában

A mai belváros keleti peremén, a Kisfaludy Sándor, a Szent Márton és a Kis utcák által közrefogott területen található egy – részben még ma is feltáratlan – kora Árpád-kori temető. Első sírjai 1965 februárjában kerültek elő. Ekkor a Kisfaludy utca 72. számú telkén, a városi Ingatlankezelő Vállalat átvonulóházának építési munkálatai során az épület pincéjének helyét kiásó munkások találták meg az első sírokat. Sajnos a munkaterületükre eső kb. 10 temetkezést (*1. ábra*: 1–10. sír) azonban csaknem teljesen megsemmisítették. A tárgyi emlékek közül mindössze néhányat őriztek meg, melyek aztán szerencsés módon a Savaria Múzeumba kerültek. Noha régészeti feltárássra nem került sor, az azonban már ekkor is kétségtelenné vált, hogy itt egy kora Árpád-kori temető helyezkedik el. A lelőhely első, úgynevezett hitelesítő ásatását – vagyis annak vizsgálatát, hogy maradtak-e érintetlen vagy részben bolygatott sírok a területen – 1988 novemberében Kiss Gábor, a Savaria Múzeum régésze végezte el. Munkája eredményeként 3 temetkezést (*1. ábra*: 11–13. sír) sikerült feltárni, mely igazolta, hogy a területen a temető további sírjainak előkerülése várható. Újabb kutatásra azonban a 2000-es évek elejéig nem került sor. Ekkor a város önkormányzata által a Szent Márton u. 67–69. számú telkekre tervezett bér-lakások építését megelőzően, 2001 márciusában Ilon Gábor a temető további 14 sírját (*1. ábra*: 14–27. sír) mentette meg. Két évvel később, 2003–2004-ben a Kisfaludy Sándor u. 70. szám alatt található lakóház építése előtt Pap Ildikó Katalin további 99 temetkezést dokumentált (*1. ábra*: 28–126. sír). A sírkert máig ismert utolsó 9 sírját (*1. ábra*: 127–135. sír) ugyancsak Ilon Gábor tárta fel, 2006 áprilisában a Kis u. 1. számú ingatlanon. Ezzel a temető ismert sírjainak száma 135-re emelkedett.

A terület ma a város középpontjától kissé távolabb, egy nagyban beépített részen található, melyen azonban a X–XI. század folyamán természetesen még nem álltak épületek. A terület beépítése során a felszín egyenetlenségeit mára nagyrészt elegyengették. Emiatt ma már csak kismértékben érzékelhető az eredeti állapot, amely egy a környezetéből kissé kiemelkedő domb volt, amit megközelítőleg a mai Szent Márton utca–Zanati út vonalában egy 60–70 méter széles, vízjárta völgy határolt. 1000 évvel ezelőtti felszínét legfeljebb bizonytalan jellegű növénytakaró boríthatta, valamint vélhetően még megfigyelhetők lehettek egy római kori temető nyomai is. Ugyanis az antik Savaria keleti temetője itt, és vizsgált sírkertünkől Ny–

DNy-i irányban helyezkedett el (2. *ábra*). Természetesen nem a felszínen megfigyelhető római kori sírokra kell gondolni, hanem az azokra utaló kő- vagy téglatöredékekre, esetleg kisebb tárgyakra. Ezzel magyarázható, hogy a XI. században megásott sírok esetenként a felszín alatt megbúvó római kori temetkezésekre voltak rá-, vagy egyenesen beleásva, így megbolygatva vagy elpusztítva azok egy részét.

Valahol a sírkert környezetében és közelében élhettek az emberek. A temető helyének kiválasztásakor ugyanis bizonyára fontos szempont volt, hogy a közösség lakóhelyének közelében helyezkedjen el. Ugyancsak megfigyelhető gyakorlat volt a X–XI. század folyamán, hogy temetkezési helyül lehetőség szerint a környezetéből kiemelkedő kisebb magaslatokat választottak. A terület tehát mindkét említett feltételnek megfeleltethető; azonban azt, hogy hol helyezkedett el a település, legfeljebb találgathatjuk.

Az ilyen temetőekben feltárt sírok rendkívül fontos adatokkal szolgálnak az egykor élt emberek mindennapjait illetően, hiszen gyakorlatilag ez az egyetlen információforrásunk arra vonatkozóan, hogy egy ezredévvél ezelőtti őseink mindennapjai milyen rendben zajlottak. Természetesen elsősorban meghökkenítő lehet, hogy egy temető alapján próbáljuk meg elképzelni a mindennapi életet, hiszen annak a korabeli települések voltak elsősorban a színterei. Noha ismereteink szerencsés módon egyre bővülnek ezekről a tanya- és faluszerű, részben földbe ásott épületekkel rendelkező élőhelyekről, azonban ez csupán a mindennapi élet egy részére enged következtetni, s alig valamit árul el viszont az öltözködéséről, a különleges alkalmakkor viselt ékszerekről vagy akár a hajviseletről. Mivel ezekről sajnos sem korabeli képi ábrázolásokkal, sem megfelelő leírásokkal nem rendelkezünk, azonban feltételezhetjük, hogy az elhunytakat életükben is használt – talán legszebb – ruházatukban, ékszereikkel, használati eszközeikkel temették el, így a földben megőrződött leletek fontos – de sajnos csupán korlátozott mértékű – információt hordoznak. Ezek rekonstruálásához így különösen fontosak a feltárás közben tett aprólékos megfigyelések, a legkisebb részleteknek is megfelelő alaposággal történő dokumentálása. A viseleti rekonstrukció mellett pedig bepillantást nyerhetünk a temetkezési szokások körébe is.

Elsőként engedjék meg, hogy röviden ismertessem a 132. számú sírt (3. *ábra*), majd ezen keresztül próbáljak bepillantást engedni a temetőt használó közösség életébe.

A téglalap alakú sírgödörbe egy 20–23 éves korában elhunyt, fiatal nőt¹ temettek el, egy ugyancsak téglalap alakú deszkakoporsóban. Ruházatán kívül ékszerekészlete díszítette, melyek bronzból készült elemei szerencsés módon megmaradtak a földben eltöltött egy évezred során. Ezeket megközelítőleg olyan helyzetben figyelhették meg a feltárás során, mint ahogy azok a temetés során elhelyezkedtek, így fekvésükből jó eséllyel következtethetünk azok egykori viseleti helyzetére. A sírból az alábbi leletek kerültek elő:

1. A csontváz koponyájának jobb oldalán, a halántékcsontról alsó részénél fekvő 1 db bronzhuzalból készült, ún. S-végű karika. Méretei: 2,5x2,2 cm (3. *ábra* 1)

2. A koponya bal oldalán, alatta helyezkedett el 1 db bronzhuzalból készült, ún. S-végű karika. Méretei: 1,8x1,2 cm (3. ábra 2)

3. A jobb alkarcsontok középrészén volt 1 db sodrást utánzóan öntött, zárt, ún. állatfejes bronzkarperec, állatfejes részével a váz csontjai irányába mutató helyzetben. Az állatfejek nyakánál és azok érintkező részén mindkét oldalon rovátkolást utánzó díszítések láthatók. Méretei: 7,1x7 cm (3. ábra 3)

4. A jobb kéz egyik ujjpercén – melyet a fémtárgy korróziója zöld színű patinával borított – 1 db rombusz átmetszetű, nyitott, hegyesedő végű bronzgyűrűt figyeltek meg. Átmérője: 2,6 cm (3. ábra 4)

A sírt gyakorlatilag beleásták az évszázadokkal korábban ugyanide megásott 15. számú római kori temetkezésbe. A régészetben ezt a jelenséget szuperpozíciónak nevezik, utalva arra a kivételes helyzetre, mely így a kutatást végző régész elé tárul, egyértelműen megmutatva, melyik sír a korábbi. Ennek különösen az egy korszakba sorolható temetkezések esetében van nagyobb jelentősége, hiszen így értékes adatokkal szolgálhat a sírokból előkerülő tárgyak időrendjét illetően.

A fentiek alapján nézzük meg, mit tudhatunk meg az elhunyról és szűkebb környezetéről. Arról sajnos nem tartalmaz információt a sír, hogy a fiatal nő halála után mennyi idővel került sor a temetésre, s a ravatalnál, a gyász folyamán milyen cselekmények történtek. Vélhetően nem voltak előre kijelölt sírhelyek, így csak az illető halálát követően kerülhetett sor a temetőben annak kiválasztására. Az azonban feltételezhető, hogy rokonai közelsége ezt befolyásolhatta. A téglalap alakú, hossztengegyével a Ny–K-i irányhoz igazodó sírgödör megásása és a deszkalapokból ácsolt fakoporsó elkészítése néhány napot vélhetően igénybe vett, így a temetésre – az ahhoz kapcsolódó további események miatt is – csak bizonyos idő elteltével kerülhetett sor. Az elhunyt fiatal nőt valószínűleg megfelelő ruhába bújtatták, talán épp ünnepi alkalmakkor viselt öltözékét adták rá, s természetesen nem tagadták meg tőle ékszereit sem, esetleg még ki is egészítve azokat egy-egy olyan darabbal, melyekben tükröződött a hozzátartozók gyengéd gondoskodása szeretett halottjukról. A koporsóba hanyatt fektették, s azt úgy helyezték a sírgödörbe, hogy feje annak Ny-i végébe került, vagyis arca, tekintete a felkelő nap irányába nézett. Sajnos a temetési szertartás során lezajlott cselekményekről nem árul el semmit a sír, de aligha az egykori valóságtól elrugaszkodott annak feltételezése, hogy a sírt díszíthették pl. virágokkal, valamint behantolása után jelölhették is azt valamivel. Ma sírköveket, fejfákat állítunk, egy ezredévvél ezelőtt talán valamilyen földbe szúrt jel helyettesíthette ezt.

A sírból nem került elő kifejezetten a hitvilági cselekmények körébe utalható tárgy, szemben azokkal a temetkezésekkel, melyekbe az elhunytakkal együtt döntően korabeli pénzürméket, ún. halotti obolusokat helyeztek (4. ábra 1). Ez már jelezte, hogy a korábbi természeti értékeken alapuló értékmérést fokozatosan felváltotta a pénz alapú csere, melynek kiindulópontja az I. István (1000–1038) trónra lépésével meginduló önálló magyar pénzverés volt. Az érmek így előbb-utóbb minden, a Magyar Királyság alattvalójának számító közösséghez eljutottak, így sírba helyezésük lehetősége adott volt. A temetőből I. István érmei mellett Orseolo Péter

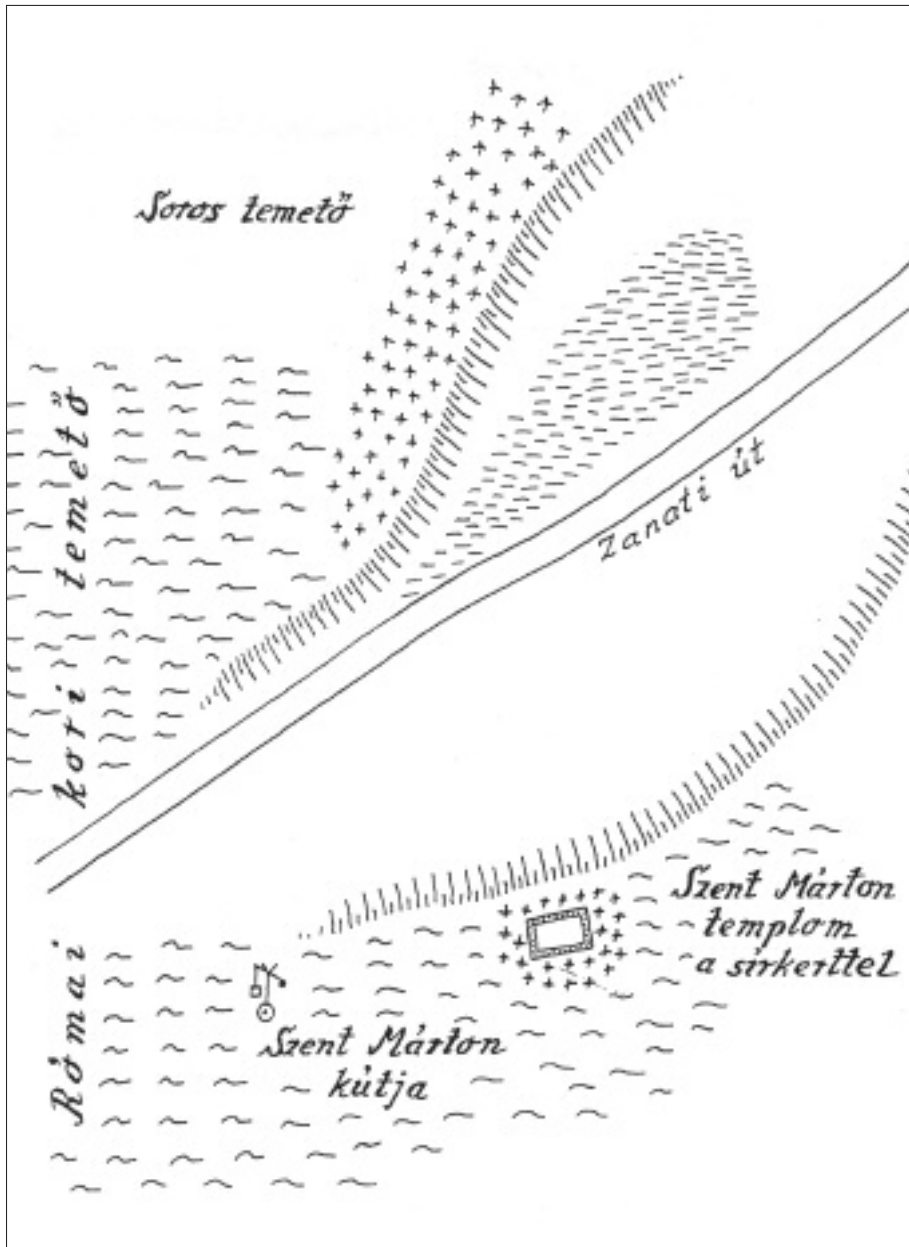
(1038–1041, 1044–1046), Aba Sámuel (1041–1044) és I. András (1046–1060) veretei kerültek még elő, a sajnos rossz állapotuk miatt meghatározhatatlan és a – bizonyára a környéken talált – római kori érmek mellett. A kora Árpád-kori érmek különös jelentőséggel bírnak a korszak kutatásában, hiszen segítségükkel egy-egy temető keltezése többé-kevésbé biztos alapokra helyezhető. Arra ugyan nem alkalmasak, hogy éves, évtizedes pontossággal megtudjuk belőlük, mikor került sor az adott sír megásására, de azt az időpontot jelzik, hogy mi előtt nem kerülhetett sor erre. Árpád-házi királyaink uralkodási idejét ismerjük, így legkorábban az adott uralkodó trónra lépést követően kerülhetett sor pénzverésének megindulására, majd miután érmei elterjedtek, kezdődhetett csak meg azok sírba helyezése. Természetesen ez is csupán egy hozzávetőleges időpontot határozhat meg, hiszen azt nem tudjuk, hogy az érme a verését és kibocsátását követően mennyi ideig volt forgalomban, s azt mikor helyezték a sírba. Az Első Szent Király esetében pedig még azzal a nehézséggel is meg kell küzdenünk, hogy pénzverésének megindulási dátuma és érmeinek elterjedési ideje is csak hozzávetőlegesen határozható meg. Az érmeket az elhunyt fejére, szemére, szájára/szájába, vagy felsőtestére helyezhették. A szokás magyarázatát az elhunyt számára a túlvilági útra biztosított fizetőeszköz adásában kell keresnünk.

Sajnos az egykori ruházatból a talajban lezajló kémiai folyamatok hatására szinte semmilyen töredék nem maradt meg, Vas megye talajviszonyai rendkívül kedvezőtlenek ebből a szempontból: a szerves anyagok nagy része nyomtalanul elenyézik. A viseletre tehát csaknem kizárólag annak megmaradó fém elemeiből következtethetünk: egy-egy felbukkanó csatból az övre, egy fém ruhadíszből az egykori díszes öltözékre vagy egy késből, árból a derékon viselt kisebb tarsoly meglétére. Ritka kivétel a 126. sírban a csontváz nyakcsigolyáinál megfigyelt, egymást keresztező, cikk-cakk alakban elhelyezkedő gyapjúsálak alkotta minta, melyek valószínűleg az elhunyt gyermek ruhájának nyaki részét díszíthették. A temetőben ritkaságnak számítanak a fém övcsatok, ezért bizonyára a ruházat megbecsült darabja volt az az öv, mely a 44. sírban volt egykor. Ennek zárását szolgálta az a formája alapján líra alakú csatnak nevezett, bronzból öntött darab, melyet előoldalán még bekarcolt fenyőmintát utánzó díszítéssel is elláttak (4. ábra 9). A fémcsatok hiánya vélhetően arra utal, hogy a közösség csak kevésbé bőrből készült, csomóval nehezebben összefogható, s sokkal inkább egyszerű, textilből készült öveket használt. Ezek megléte azokban az esetekben is feltételezhető, mikor arra csak azok a tárgyak utalnak, melyeket egykor arra erősítettek fel, s azok így az elhunyt derekára helyezett övvel együtt kerültek a sírba. Ilyenek a derék bal oldalán tokban vagy tarsolyban viselt kések, vagy ugyancsak kisebb zacskóban – akár a késekkel együtt – felerősített csiholók, de övre utal a 135. sírből az elhunyt bal combcsontjának külső oldalán megfigyelt római kori érme is, mely valószínűleg ugyancsak egy övön függő kisebb zacskóban, tarsolyban volt.

A temető legnagyobb számban előkerült leleteit a különböző ékszerek alkotják. Ezek között is az ún. hajkarikák, melyek elsősorban bronz- vagy ezüsthuzalból

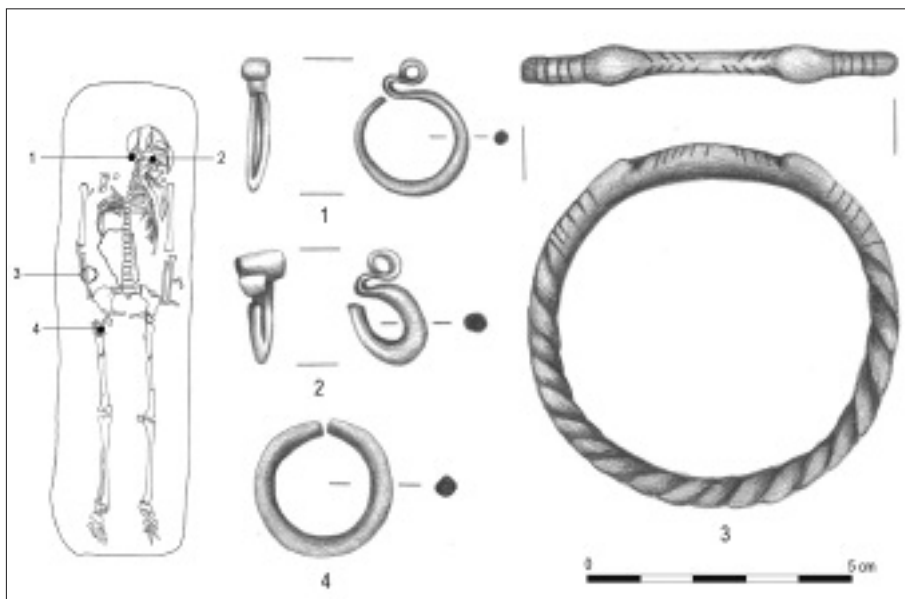

1. ábra: A szombathelyi Kisfaludy Sándor utcai temető feltárt sírjai

2. ábra: A római kori Savaria keleti temetője, a kora Árpád-kori soros és a templomkörüli temető viszonya (Kiss G. rekonstrukciója, 2005)

készülhettek. Nevüket onnan kapták, hogy általában a hajfonat díszeként szokás meghatározni funkciójukat. Jó eséllyel feltételezhető azonban az is, hogy ezek nem minden esetben abba voltak kapcsolva, így a semlegesebb fejékszer megnevezés talán pontosabb. A korszakban többféle változatuk ismert, a sima, nyitott végű, egyszerű huzalkarikáktól (4. ábra 3) az egyik végükön különböző alakúra formált darabokig. Ez utóbbiak közé tartoznak a bemutatott sírból előkerült, ún. S-vég karikák (3. ábra 1-2) is. Megnevezésük már a XX. század elején általánossá vált, melyet

3. ábra: A soros temető 132. sírja és tárgyai (Rajz: Kenesei Á.)

a karika egyik végén található, változó mértékben ellapított, végén visszapödrött, de összességében mégis leginkább fekvő S-alakot formázó elem inspirált. Ezekből a temetőben többségében 1-1 db került elő a koponya két oldalán, a halánték vagy az állkapocs valamely részének magasságában. Noha utóbbiak helyzete akár a fülbevalóként történő felhasználás lehetőségét is felvethetné, a vastagabb huzalból készült, vagy összenyomott végű karikák esetében ez mégsem valószínű. Ugyan magába a hajfonatba akasztott viseleti forma sem lehetetlen, mégis helyesebb arra gondolni, hogy ezeket valamilyen textilből vagy bőrből készült szalaghoz kapcsolták, melyet aztán befonhatta a hajba, avagy valamilyen fejfedőhöz, fejpánthoz is erősíthettek. Ugyan fülbevalóként hívjuk azokat az ékszereket, melyek szintén megtalálhatók a temetőben, köztük az 50. sírból egy ún. szőlőfürtdíszes, bronzból öntött példány került elő, mely megnevezését a szőlőfürthöz hasonló alsó feléről kapta (4. ábra 2), mégis, ennél is helyesebb arra gondolni, hogy egykor valamilyen fejkendőbe, fejpántba stb. akasztva hordta azt tulajdonosa. Erre utal az is, hogy a sírból a koponya másik oldalán, előbbi ékszer magasságában 2 db S-végű karika került elő, mintegy a

4. ábra: Válogatás a soros temető emlékanyagából (Rajz: Mátyus M.)

szőlőfürtdíszes ékszer párpajait alkotva, mely utóbbiak fülbe akasztása ugyancsak elvethető.

A nyak ékszerei között mintegy 9 sírból kerültek elő különböző üvegből készült gyöngyök (4. ábra 4-5). Ezek alakja a gömb alakútól a hengeresig többféle lehetett. Utóbbi darabok között több esetben is megfigyelhető volt, hogy a gyöngyök oldalán, egy lemélyedő részben ezüstfólia borította csaknem annak egész testét. Funkciójuk szerint elsősorban felfűzve, a mai használatnak megfelelően a nyakban lehetnek. Ugyancsak a nyakban viselték azokat a különböző vastagságú, három vagy négyfelé hajtott, végeiken hurkot, illetve kampót formáló sodrott bronzékszereket is, melyeket a nyakperecek közé sorolhatunk (4. ábra 6). Nyakában viselhetette életében csörgőjét a 126. sírba temetett gyermek is, melyet bizonyára gyöngysorába illesztve fűzött (4. ábra 8). A tárgynak azonban a gyermek számára való játék mellett vélhetően praktikus oka is volt: hangjával talán jelezhette a szülőknek, gyermekül merre jár.

A temetőből mindössze egyetlen karperec került elő, ez azonban a mai Vas megye területén különleges darabnak számít (3. ábra 3). A 132. számú sírban a váz alkarcsontjainak középrészén feküdt a bronzból öntött, egy-egy szembeforduló állatfejben végződő karperec, melynek testét az öntőmintában úgy alakították ki, hogy a több, különálló huzalból sodrott karpereceket utánozza. A temetést végzők elhunyt iránti gondoskodása itt is megmutatkozott: a karperec állatfejekben végződő része egykor az alkar szemből legjobban látható részére került, mintha csak életében viselte volna.

A közösség tagjai gyakran hordtak életük során különböző gyűrűket, 18 sírból összesen 25 db ilyen ékszer került elő. Többségük kerek vagy rombusz átmetszetű, nyitott, végei irányában hegyesedő huzalgyűrű volt, ritkák azonban a foglalattal ellátott és a karikagyűrűk, a temető egyetlen pántgyűrűjét pedig a 4. ábra 7. számú rajza szemlélteti.

Az övek kapcsán már említettem, hogy azokhoz különböző használati és munkaeszközök kapcsolódhattak, melyek természetesen a halott öltöztetésekor is általában a megszokott helyükre kerültek. A temetőből a kések kétféle típusa ismert, melyek besorolása méretük alapján lehetséges. A kisebb, keskenyebb pengével rendelkező és a nagyobb, szélesebb, ám vékonyabb pengéjű változat, ez utóbbit ábra is mutatja (4. ábra 10). Úgy tűnik, a közösség csak férfiak mellé helyezte sírba ezeket az eszközöket. Sajnos arra vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal, vajon a kétféle típusú kés utalhat-e valamilyen speciális munkafolyamatra, melyek elvégzéséhez ezeket használták, s így közvetve az eltemetettek egykori foglalkozására. A közösség sírjaiból nem került elő más, gazdasági tevékenységre utaló nyom sem, így a korban általános munkák feltételezésén túl mást sajnos nem mondhatunk.

Részben már említettem a temető időrendi besorolását, melynek megfelelő pontossággal történő meghatározása minden feltárt jelenség esetében a régészet egyik legfontosabb feladata. Erre már a fentebb említett érmek is utalnak, de ennek meghatározása során a sírok leletanyaga, valamint természettudományos módszerrel

végzett kormeghatározás eredménye is segítségünkre lehet. Mindezeket figyelembe véve úgy gondolom, hogy a temető első sírjait valamikor az ezredforduló táján, vagy a XI. század elején áshatták meg, míg záró periódusa a század 60-as, 70-es éveire tehető. Belső időrendjét tekintve a legkorábbi sírok annak középső részén, a Kis utca vonalában található, majd a temető innen terjedhetett ki északi és déli irányba. Úgy tűnik, hogy a déli, Szent Márton utcánál lévő részén egy idő után csaknem teljesen felhagytak a temetkezésekkel, míg az utolsó sírokat a Kisfaludy utca 70-es számú telkének északi felén áshatták meg. Sajnos a temetőt használó egykori közösség létszámát nem tudjuk meghatározni, jellege alapján azonban egy kevésbé tehető, falusias közösség képe rajzolódik ki. A kereszténység tanításainak ismerete talán már elérte őket, ennek ellenére azonban még a sírba helyezték az elhunytak egy-egy használati és munkaeszközét is. A korabeli pénzforgalomban való részvételre utalnak a sírokból előkerült érmek, s valamilyen mértékű távolsági (?) kereskedelmi kapcsolatok bizonyítéka lehet a temető néhány – pl. az említett szőlőfürdőszes – ékszere.

Szűkebb és tágabb környezetének korabeli temetőit tekintve legközelebb a mintegy 100 m-re található Szent Márton-templomnál feltárt sírkert helyezkedik el (2. ábra). A kettő elemzését, összevetését Kiss Gábor végezte el. Vizsgálata alapján a templom körüli temetőt használó közösségben egy tehetősebb keresztény közösséget, míg a soros nyughelyen temetkezőkben egy szegényebb, a kereszténység tanításaival csupán ismerkedő népcsoportot láthatunk. Érdekes, hogy miért nem ásta, vagy áshatta tagjainak sírjait ez utóbbi közösség a templom mellé, aminek reális magyarázata lehet, hogy valóban tiltott volt számukra ennek használata.

A megközelítőleg hasonló távolságra elhelyezkedő és valószínűleg a Kisfaludy utcai temetővel részben párhuzamosan használt Ják–Bencés apátsági és Sorokpolány–berekaljai temetők közül utóbbival szemben több különbség is felismerhető: eltérő a használati- és munkaeszközök aránya, Sorokpolányon szinte alig került a sírba kés vagy egyéb használati tárgy. A gazdasági és részben talán kronológiai okokkal is magyarázható karikaékszerek viseletének változatosságában azonban Sorokpolány felé billen a mérleg nyelve: a Szombathelyen eltemetettek életükben legfeljebb 5 db karikát viseltek, míg Sorokpolányon akár 11 db-ot is. A Kisfaludy utcában kisebb számban került csak elő olyan tárgy, melyet a korabeli kereskedelemmel kapcsolhatnánk össze, szemben Sorokpolány több ilyen ékszerével, melyek az északi irányú áruforgalommal hozhatók összefüggésbe, pl. karneolgyöngy vagy vékony fémszálból fonott nyakperec. Ennek oka bizonyára utóbbi közösség nagyobb gazdasági erejében is keresendő, hiszen a sírjaikból több mint fél kg súlyú ezüsttárgy ismert. Ják–Bencés apátság korabeli temetője kezdetben vizsgált temetőnkhez hasonló, ún. soros jellegű sírkert volt, melyre azonban a későbbiekben templom és a hozzá igazodó temető települt. A soros temetőt használó közösség pogány gondolatísága tükröződik azonban még a 838. sírból előkerült lócsontban, melyet valószínűleg ételmellékletként helyeztek a sírba. Ehhez hasonlóan egy korábbi soros temetőre települt későbbi templom körüli sírkerttel számolhatunk Csepreg–Szentkirály

esetében is. Ettől nem messze, egy kissé távolabbi körben északi irányban találjuk Szakony–Tsz-major temetőjét, melynek sírszáma vélhetően alacsonyabb volt, leletanyagát illetően azonban a hasonlóságok mellett a különbségek is markánsan megmutatkoznak. Ez a sírkert valószínűleg a csepregi templom felépülését és az ottani temetkezéshely megnyitását követően szűnt meg, mikor a közösség az előírásoknak megfelelően már felszentelt földbe temette halottait. A nagyobb sírszámú temetők között még ugyancsak a közelben elhelyezkedő, jellegét tekintve azonban eltérő Ikervár–Virág utca sírkertje, melynek későbbi szakasza, vagy vége lehet párhuzamos a Kisfaludy utcai temető korábbi részével. Ebben a temetőben még megtalálhatók azok az elemek, melyeket a X. századi magyarság jellegzetességei közé sorolhatnánk, mint a lovas temetkezések vagy a sírba helyezett fegyverek. A temető Vas megye egyik legkorábbi sírkertje lehet, melybe az első halottakat a X. század második felében temethette el a közösség. Bármennyire is valószínű azonban, hogy a IX. századtól folyamatos lakottsággal számolhatunk a mai Szombathely területének egy részén, mégis úgy tűnik, hogy a IX. század végén/X. század elején megjelenő magyarság a honfoglalást követően itt még nem telepedett meg, sírjait, temetőit ugyanis ebből az időből eddig még nem ismerjük. Anyagi kultúrájuk nyomai csak a század második felétől bukkannak fel, mikortól nagyobb létszámban jelenhettek meg a területen. Legközelebbi biztos nyomaikra Kőszeg–Kőszegfalvi-rétek területén, a víztározó építését megelőzően napvilágra került 4 sírban bukkanhatunk, mely azonban talán csak a temető egy része lehet. A X. század második felében, végén eltemetett személyek egyikének sírjából a megye területéről mindmáig csupán innen ismert, a honfoglaló magyarságra jellemző fülbevalópár került elő. Sajnos a további X. századi leletek értékelése körül meglehetősen sok a bizonytalanság, így csupán megemlítem, hogy lovas sírokra utaló nyom a már említett ikervári temető mellett Celldömölk–Zsidó temetőből ismert, míg X. századi temetkezések emlékei is lehetnek a Pinkaóváron és Vasasszonyfa-Meszleni határában előkerült, X. századi Kárpát-medencén kívül vert érmek. Az a klasszikus régészeti leletanyag, melyet a honfoglaló magyarság egyes csoportjainak sírjaiból ismerünk – melyek kiállítások rendkívül látványos részét alkotják – Vas megye területéről mindeddig nem kerültek elő. Földrajzilag a legközelebbi ilyen temető 1961-ben Szakonyban, a Vas és Győr-Moson-Sopron megyei határhoz közel, de már utóbbi területéről vált ismertté, mint ahogy a hasonló leletanyagot tartalmazó további sírok, temetők is ebben a megyében találhatóak a Ny-Dunántúlon. Ebből következően a X. század első felében tehát csak a Nyugat-Dunántúl északi részén számolhatunk a magyarság megtelepedésével, s majd csak a század második felétől kezdtek csoportjaik déli irányba húzódní. Ekkortól azonban lassanként mind jobban eltűnnek sírjaikból a régi világ jellemző tárgyai. Természetesen ez nem néhány hónap vagy év leforgása alatt mehetett végbe, hanem egy hosszú folyamat volt. A régi szokásokhoz való ragaszkodást mi sem mutatja jobban, minthogy a XI. század közepén még pogánylázadások tetek próbára az új hit és a fél évszázados Magyar Királyság erejét.

A bemutatott temető ma még feltáratlan része a Kisfaludy utca 68. és 72. számú telkén, továbbá részben az utca vonalában valószínűsíthető. Egy napon talán majd lehetőség nyílik az itt található sírok feltárására is, mely minden bizonnyal értékes adatokkal szolgál az ide temetkező közösség alaposabb megismeréséhez. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy a véletlen folytán előkerülő sírjaikkal is megfelelő módon bánjunk, hiszen az egykori valóságról évszázadokon át megőrzött információkból a legtöbbet előkerülésük pillanatában láttatják.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- GÖMÖRI János (2002): *Castrum Supron. Sopron vára az Árpád-korban*. Sopron.
- HORVÁTH Ciprián (2012): 10. századi sírok Kőszeg–Kőszegfalvi-rétek területén. *Savaria*, 35: 187–205.
- HORVÁTH Ciprián (2014): *Győr és Moson megyék honfoglalás és kora Árpád-kori temetői és sírjai*. Szeged.
- HORVÁTH Ciprián (2016): Kora Árpád-kori temető Szombathely–Kisfaludy Sándor utca területén. Szombathely, megjelenés alatt
- ILON Gábor (2002): Előzetes beszámoló a szombathely–szentmártoni kora Árpád-kori temető feltárásáról. In: Kisé Cseh Julianna (Szerk.): *Központok és falvak a honfoglalás és kora Árpád-kori Magyarországon*. Tatabánya, 183–202.
- KISS Gábor (2000): *Vas megye 10–12. századi sír- és kincsleletei*. Szombathely.
- KISS Gábor (2002): Topográfiai megfigyelések Vas vármegye kora Árpád-kori központjaiban. In: Kisé Cseh Julianna (Szerk.): *Központok és falvak a honfoglalás és kora Árpád-kori Magyarországon*. Tatabánya, 255–272.
- KISS Gábor (2005): Két szomszédos, kora Árpád-kori temető Szombathelyen. In: Ritoók Ágnes – Simonyi Erika (Szerk.): *A középkori templom körüli temetők kutatása. a halál árnyékának völgyében járok ...* Budapest, 151–162.
- OBENAU, Martin 2010: *Arpadenzeitliche Gräberfelder und Grabfunde des 10. bis 12. Jahrhunderts in Ostösterreich*. Eisenstadt.
- PAP Ildikó Katalin (2010): Koporsós temetkezések Szombathely–Kisfaludy Sándor utca kora Árpád-kori temetőjében. *Savaria*, 22: 93–117.
- PAP Ildikó Katalin (2012): Államalapítás kori temető Rábasömjén temploma mellett – Régészeti adatok Vas megye templom körüli temetőinek kialakulásához. *Savaria*, 35: 211–250.
- TÓTH Gábor–PAP Ildikó Katalin (2007): Szombathely–Kisfaludy Sándor utca kora Árpád-kori temetőjének embertani adatai. *Folia Anthropologica*, 6: 83–94.

JEGYZETEK

- 1 A temető embertani anyagának meghatározását Tóth Gábor (Nyugat-magyarországi Egyetem, Szombathelyi Képzési Központ) biológusnak e helyütt is köszönöm.